

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์สามประการคือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาวิถีชีวิต รูปแบบการจัดการที่ดินและใช้ประโยชน์ที่ดิน 2) เพื่อบูรณาการการจัดการที่ดินของชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการสร้างกลไก กติกาและหลักเกณฑ์ปฏิบัติร่วมกันและนำไปใช้เป็นต้นแบบของการจัดการที่ดินที่ยั่งยืน 3) เพื่อนำเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศมาใช้เป็นเทคโนโลยีที่ชุมชนสามารถจัดทำหรือปรับปรุงข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับแปลงและนำไปสู่กระบวนการจัดการที่ดินของชุมชนได้เอง

การศึกษานี้ได้ใช้แนวความคิดสามประการคือ การขยายอำนาจและการควบคุมสิทธิ โดยใช้กฎหมายของรัฐในการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากร ความซับซ้อนและความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรภายใต้บริบทของการพัฒนา และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดการเชิงพื้นที่

วิธีการวิจัยเป็นวิธีที่อาศัยใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพเพื่อช่วยให้เข้าใจแง่มุมต่างๆของรูปแบบการจัดการที่ดินโดยชุมชนและข้อมูลเชิงพื้นที่ ดังนี้ ส่วนแรกเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ (Spatial Data) ได้แก่ ข้อมูลถนน ทางน้ำ แหล่งน้ำ ขอบเขตตำบล ข้อมูลขอบเขตป่าไม้ถาวรและเขตป่าสงวนแห่งชาติจากกรมป่าไม้ ข้อมูลแปลงที่ดินซึ่งได้จากการลงสำรวจข้อมูลภาคสนามร่วมกับชาวบ้านเจ้าของแปลงที่ดิน เจ้าของแปลงที่ดินข้างเคียง เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดการที่ดินของศูนย์ประสานงานป่าไม้จังหวัดอุดรธานีโดยใช้เครื่อง GPS เพื่อระบุตำแหน่งพิกัดกริดที่ถูกต้อง ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินปี พ.ศ. 2556 จากการแปลภาพถ่ายเทียมรายละเอียดสูง ข้อมูลเชิงพื้นที่ทั้งหมดนำมาซ้อนทับกัน(Overlay) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆในพื้นที่ปลูกไม้ผลเศรษฐกิจบริเวณภูเขาสูงและที่ลาดเชิงเขา ส่วนที่สองเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์รูปแบบการจัดการที่ดิน วิถีชีวิตการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงอนุรักษ์ กลไก กติกาและหลักเกณฑ์ปฏิบัติในอนาคตที่จะให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการที่ดินและอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างแท้จริงกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้ความชัดเจนและยั่งยืนโดยการพิจารณาถึงเหตุแห่งที่มาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การประชาสังคม ร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผลการศึกษามีสามประการคือ ประการแรกประวัติศาสตร์ความเป็นมาวิถีชีวิต รูปแบบการจัดการที่ดินและใช้ประโยชน์ที่ดินจากการรวบรวมเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ สามารถลำดับและเรียงเรียงประวัติเมืองลับแลเป็น 6 ยุค ดังนี้ 1) ตำนานเมืองลับแล 2) เมืองลับแลในสมัยโยนกเชียงแสน ล้านนา 3) เมืองลับแลในสมัยสุโขทัย 4) เมืองลับแลในสมัยอยุธยา 5) เมืองลับแลในสมัยรัตนโกสินตอนต้นจนถึงยุคปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 6) เมืองลับแลในปัจจุบัน

สถานการณ์ปัจจุบันของการจัดการที่ดินในพื้นที่ พบว่า พื้นที่การใช้ประโยชน์ของชาวบ้านมี 2 ประเภทคือ เป็นที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขาและมีการขยายพื้นที่ตามการเพิ่มจำนวนของประชากรมากขึ้น และใช้ปลูกไม้ผลเศรษฐกิจพื้นที่ลาดจากหมู่บ้านขึ้นไปจนถึงภูเขาสูงชัน ไม่ว่าจะเป็น

ทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง(พันธุ์ดั้งเดิม) ทุเรียนพันธุ์หมอนทอง ทุเรียนพันธุ์หลงลับแล ทุเรียนพันธุ์หลินลับแล ลองกอง ลางสาด มะไฟ มะปราง มังคุด เป็นต้น การปลูกไม้ผลเศรษฐกิจบนพื้นที่ภูเขาสูงจะเน้นใช้ประโยชน์ 2 รูปแบบที่ชัดเจนนั่นคือ การปลูกไม้ผลเศรษฐกิจแบบผสมผสานซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่แปลงเดียวกัน พื้นที่สวนยังคงมีต้นไม้ใหญ่พื้นถิ่นขนาดใหญ่ให้พบเห็น รวมทั้งยังคงมีพื้นที่เหลือไว้ให้เป็นป่าหัวสวนอีกด้วย และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการปลูกไม้ผลเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยวซึ่งมีการแผ้วถางพื้นที่ให้โล่งแล้วปลูกไม้ผลเศรษฐกิจบางชนิด ในพื้นที่สวนที่ปลูกแบบนี้ไม่มีป่าหัวสวนให้พบเห็น ปัจจุบันบนพื้นที่ภูเขาสูงชันป่าที่พบเห็นบ้างจะมีป่าเบญจพรรณผสมป่าไผ่ หากแต่พื้นที่ดังกล่าวมีเจ้าของแปลงที่ดินทั้งหมดเพียงยังไม่ได้ถูกแผ้วถางและปลูกไม้ผลเศรษฐกิจเท่านั้น

เนื่องจากพื้นที่ตำบลแม่พูลเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตป่าไม้ถาวรหมายเลข 59 ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ปี พ.ศ. 2484 และเขตป่าสงวนแห่งชาติป่านานกกกตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2507 ภายใต้อำนาจความรับผิดชอบของศูนย์ประสานงานป่าไม้จังหวัดอุตรดิตถ์ หากแต่พื้นที่ซึ่งไม่ได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่สงวนคุ้มครองหรือจำแนกประเภทการใช้ที่ดินเพื่อให้สามารถจัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านในท้องถิ่นสามารถใช้ประโยชน์ได้ตามโครงการการจัดระบบที่ดินของรัฐให้ราษฎรในรูปแบบสิทธิ (ส.ท.ก) และการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีการธรรมชาติ ดังนั้นพื้นที่ในเขตตำบลแม่พูลจึงยังคงได้รับการผ่อนผันให้ชาวบ้านที่ทำกินอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันด้วยวิถีชีวิตเดิมยังคงทำกินได้ต่อไปตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ซึ่งประชาชนในพื้นที่สามารถทำกินหรืออยู่อาศัยในเขตป่าไม้ถาวรได้จนกว่าการแก้ปัญหาการจัดการที่ดินในพื้นที่จะแล้วเสร็จ

ประการที่สอง กลไก กลไก กติกา และหลักเกณฑ์ปฏิบัติร่วมกันและนำไปใช้เป็นต้นแบบของการจัดการที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ถาวรและเขตป่าสงวนแห่งชาติอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลแม่พูลนั้นต้องอาศัยกลไก คือ 1) กลไกป่าไม้แผนใหม่ 2) หน่วยงานราชการให้ใช้หลักเมตตธรรมกับชาวบ้านโดยไม่ใช้หลักกฎหมายที่เข้มงวดเกินไป 3) ให้ใช้หลักกฎหมายอย่างเด็ดขาดกับผู้ฉวยโอกาสยึดมือชาวบ้าน บุกรุกป่าโดยต้องดำเนินคดีอย่างเด็ดขาด 4) ให้ชาวบ้านตกลงกันเอง โดยใช้กลไกการประชาสังคม หมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 5) หลักเกณฑ์ควรมีการยึดหยุ่นสามารถปรับใช้ตามสภาพข้อเท็จจริงแต่มีความชัดเจน โปร่งใส 6) กลไกการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการรับรองสิทธิในที่ดินโดยชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของทรัพยากรที่ดิน และ 7) ผู้นำชุมชนและเจ้าของแปลงที่ดินจะต้องโน้มน้าวให้เจ้าของแปลงที่ดินทั้งหมดในพื้นที่ให้เข้าใจถึงความสำคัญและผลประโยชน์ที่ได้จากการจัดทำแผนที่ พร้อมทั้งจะต้องเป็นผู้สร้างแรงจูงใจให้เจ้าของแปลงที่ดินเข้าร่วมดำเนินการด้วยความเต็มใจ

กฎเกณฑ์ระเบียบของชุมชนในการใช้พื้นที่ในเขตป่าไม้ถาวรหมายเลข 59 และเขตป่าสงวนแห่งชาติป่านานกกก สามารถสรุปเป็นต้นแบบเพื่อนำมาปฏิบัติในพื้นที่และใช้ได้ในพื้นที่อื่นที่มีบริบทที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้ 1) ห้ามบุคคลภายในและภายนอกชุมชนบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพิ่มเติม หากพบเห็นให้แจ้งผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่รับผิดชอบโดยตรง 2) บุคคลภายในและภายนอกชุมชนที่ถือครองที่ดินและเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ต้องช่วยกันสอดส่อง ดูแล ไม่ให้มีการบุกรุกและแผ้วถางพื้นที่ป่าไม้ 3) เจ้าของแปลงที่ดินที่ถือครองที่ดินในเขตป่าไม้ต้องเก็บรักษาต้นไม้ขนาดใหญ่และปลูกป่าเพิ่มเติมในแปลงปลูกพืชเศรษฐกิจของตนเองในรูปของป่าหัวสวน อย่างน้อยสัดส่วน 10:1

4) ชาวบ้านภายในและภายนอกชุมชนที่ถือครองที่ดินและใช้ประโยชน์ในเขตป่าไม้ถาวรและป่าสงวนแห่งชาติต้องให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจของตนเองกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยข้อเท็จจริง 5) เจ้าของที่ดินทั้งในและภายนอกตำบลต้องไม่มีการซื้อขายที่ดินที่ตนเองถือครองและใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเศรษฐกิจอยู่ให้กับนายทุนภายนอกเพื่อป้องกันนายทุนหรือบุคคลภายนอกนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่นๆ หรือถ้ามีการถ่ายโอน ชื่อ-ขายให้กับเครือญาติต้องแจ้งให้กับผู้นำชุมชนได้ทราบเป็นลายลักษณ์อักษร 6) ถ้ามีการนำไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ในพื้นที่สวนไม้ผลของตนเองมาใช้สอยประโยชน์จะต้องแจ้ง ผู้นำชุมชนก่อนพร้อมแจ้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อดำเนินการบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐาน และขออนุญาต และ 7) ชาวบ้านที่ถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกไม้ผลเศรษฐกิจในเขตป่าไม้ถาวรและเขตป่าสงวนแห่งชาติต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากวิถิเกษตรที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปเป็นอย่างอื่นโดยเด็ดขาด

ประการสุดท้าย การใช้ประโยชน์ที่ดินเขตองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พูล แบ่งออกได้ 7 ประเภท พื้นที่รวมทั้งหมด 82,522.30 ไร่ โดยการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีมากที่สุดคือ ทูเรียน พื้นที่ 36,333.10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 44.03 รองลงมาคือป่าเบญจพรรณผสมป่าไผ่ พื้นที่ 31,917.70 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 38.68 ลองกองและกลางสาดพื้นที่ 10,225.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.39 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ 2,871.17 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.48 หอมและนาข้าว พื้นที่ 602.03 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.73 ป่าเสื่อมโทรมถูกแผ้วถาง พื้นที่ 394.46 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.48 แหล่งน้ำ พื้นที่ 178.59 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.22 ตามลำดับ

การใช้ประโยชน์จากระบบภูมิสารสนเทศออนไลน์ร่วมกับการบริหารจัดการที่ดินของตำบลแม่พูลกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวางแผนและบริหารจัดการทรัพยากรในระดับตำบลเป็นอย่างดี ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พูล ศูนย์ประสานงานป่าไม้อุดรดิตถ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำระบบภูมิสารสนเทศออนไลน์สำหรับบริหารจัดการที่ดินที่สร้างขึ้นไปใช้ในการบริหารจัดการในพื้นที่ เนื่องจากมีฐานข้อมูลการแปลงที่ดิน เจ้าของแปลงที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินและข้อมูลส่วนอื่นๆที่จำเป็นและเชื่อมโยงกัน ทำให้ง่ายต่อการใช้งานและการสืบค้นเมื่อต้องการบริหารจัดการงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่โดยท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการได้เอง

การจัดทำฐานข้อมูลระบบภูมิสารสนเทศออนไลน์โดยใช้โปรแกรมรหัสเปิดโดยเน้นใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการที่ดินในพื้นที่ทั้งเขตป่าไม้ถาวรหมายเลข 59 และเขตป่าสงวนแห่งชาติป่านานกกก ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ของท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยและใช้งานต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตได้

Abstract

The objectives of the research were to 1) The study was history as a way of lifestyle of people, Patterns of land management and land use 2) Integration Land Management by the communities in conjunction with government agencies about creating coordinate mechanisms, rules and regulations, and Apply to model of sustainable land management and 3) Apply the Geo-informatic technology for land management by communities and Land Use plot level.

The present study was based on three concepts: power expansion and rights control by means of a state law in claiming rights over resources, complexity and conflict regarding the rights in getting access to the resources under the development context and application of geo-informatic technology for spatial management.

The research method was modeled on quantitative and qualitative approaches. Quantitative research is based on spatial data such as road, basin, river, elevation and sub-district boundary.

Land use data were interpreted from high resolution satellite image, which is Geo-Eye with 0.5 meters resolution recorded on 16 January 2013. It has a scale 1:4,000 and was obtained from the provincial land office of the Uttaradit Agricultural Land Reform Office. Tracing of cash crops locations was setup by using a GPS. The scale of topographic map is 1:50,000 (map sheet 5044III, 5044IV sheet L7017 and L7018 in Thailand). All spatial data are used to overlay for analysing land tenure, land use, and cash crops including the correct positioning monitoring with a GPS on ground survey.

Data collection is divided into three parts. First part, the data are collected from document, books, websites, and related research documents. Second, the data are received from in-depth interview or informal interview and group discussions or focus group about land tenure history of people from the past and present and questionnaire from focus population. Target population is staff in the local administration organizations, staff from agencies involved in the area and people in the study area. Data analyze is GIS data about land tenure, land use 2013 and data layer cultivated cash crops area from satellite images high resolution bring output presented on online Geo-information system. Qualitative approach is about analyzing the history of land use, land management, land tenure and cash crops by interviewing method. Interviewed groups included community leaders, local organizations, and private agencies. Part three is about statistical analysis and presented data can be shown on maps and tables including overlay of spatial data, frequency, percentage, and Online Geo-information System.

The study results were as follows: First; The present situation of land management in the area showed: that the use of the villagers are 2 types is habitat is the plains and Cash crop is steep mountainous by increasing the number of population.

The land under study had a high slop, featuring both high mountains and valleys. The land is mainly under the forest zone as specified in the Forest Act 2484 and it is the national reserve. The land does not have a title deed. Residents gained the rights to exploit passed down from their ancestors. The practice was recognized by communities. The land was suitable for cultivating a wide variety of economic crops that were the main income of the family. At present the local residents kept expanding the land to grow economic crops.

Second; Creating a Rules and regulations and common practice to use a model of managed sustainable in forest land in permanent and national forest area in Tambon Mae pools. The mechanism relies is: 1) Mechanisms forest new plan, 2) Government to use nonviolence to locals without primary legislation too tight, 3) The law decisively against those opportunistic invasion by villagers lend a hand to prosecute at all, 4) Creating an agreement between the villagers pass the civil society mechanisms village, 5) Rules should be flexible and can be used but must the facts are clear, transparent 6) Creating a mechanisms community organizations to achieve certification process by the community land rights. As well as to create a sense of co-ownership of land resources and 7) Land owners and community leaders must convince the owners of plots of land in the area to better understand the importance and benefits of mapping. And must be an incentive for land owners to join the action willingly.

Last; Land use in area such as Durian, Longong, Langsat, shallots and rice depends on interpretation of high-resolution satellite images and monitoring positioning correct with a GPS by ground survey. It was found that land use in Maepoon tambon can be divided into 7 classes. Total area is 82,522.30 Rai, the main type of land use is Durian 36,333.10 Rai (44.03 %), Mixed forest with bamboo for 31,917.70 Rai (38.68 %), Longong and Landsat 10,225.25 Rai (12.39%), Communities 2,871.17 Rai (3.48%), Shallot and Rice 602.03 Rai (0.73%), respectively.

Online Geo-information System is managed by using open sources program about land management to enhance the spatial management. The main observation uses the online Geo-information system about land management. It is necessary to obtain the cooperation from the villager's ownership, agencies involved and stakeholders according into the fact data about the area, type of cash crops, cash crops products and total product. The local people and agencies are involved as well. So, it can be up to date and efficient use in the future. Another way, online Geo-information system will have staff to check and edit for an up-to-date influence data easier and expedient to use.